

АБЕЛІСКІ ПАРАНЕНАЙ ЗЯММІ МЕМАРЫЯЛЫ ВАЛЯНЦІНА ЗАНКОВІЧА

Заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі — аб тым,
як ствараліся абеліск «Мінск — горад-герой», помнікі ў Хатыні і Брэсцкай крэпасці

Мінск быў акупаваны на сёмы дзень Вялікай Айчыннай вайны. На доўгія тры гады — з 28 чэрвеня 1941 года да 3 ліпеня 1944 года — беларуская сталіца апынулася ў эпіцэнтры фашысцкага тэрору супраць мірнага насельніцтва. У перыяд акупацыі на тэрыторыі горада дзейнічала звыш 20 месцаў масавага знішчэння людзей — Мінскае гета, канцлагеры і іх філіялы. У адным толькі лагеры смерці «Трасцянец» было знішчана 206,5 тысячы чалавек (па інфармацыі Генеральнай пракуратуры, колькасць загінулых можа быць значна большай). Гісторыкі сцвярджаюць: Мінск з яго навакольнымі населенымі пунктамі стаў самым вялікім у былым Савецкім Саюзе і найбуйнейшым у Еўропе месцам масавага знішчэння людзей — за тры гады акупацыі гітлераўцы і іх памагатыя пазбавілі жыцця звыш 500 тысяч савецкіх грамадзян, а таксама больш як 27 тысяч яўрэяў, дэпартаваных у Беларусь жыхароў Германіі і іншых еўрапейскіх краін.

З першых дзён акупацыі мінчане аказвалі супраціўленне ворагу. З кожным днём шэрагі патрыётаў папўняліся — Мінскае падполле змагалася з фашыстамі і са зброяй у руках, і на інфармацыйным фронце. На баявым рахунку мінскіх падпольшчыкаў — звыш паўтары тысячы дыверсій. Найбольш рэзананснай з'яўляецца знішчэнне гаўляйтара Беларусі Кубэ. Нават нягледзячы на правалы, арышт і гібель сотні патрыётаў, Мінскае падполле працягвала барацьбу з акупантамі.

Аднак адразу пасля Перамогі дзеянні падпольшчыкаў па абароне Айчыны не былі ацэнены кіраўніцтвам тагачаснай краіны. І калі ва ўсенародным супраціўленні партызан і ролі партызанскага руху ў барацьбе з ворагам сумненняў не ўзнікала, то падпольшчыкам прыйшлося дабівацца аднаўлення гістарычнай праўды — на працягу многіх гадоў на ўдзельніках Мінскага падполля ляжала абвінавачванне ў супрацоўніцтве з гітлераўцамі. Даказаць адваротнае і, нарэшце, ўстанавіць гістарычную справядлівасць удалося толькі ў верасні 1959 года, калі па выніках работы камісіі бюро ЦК КПБ

абвінавачванне з Мінскага падпольнага гаркама было поўнасьцю знята.

Вялікі ўклад у рэабілітацыю мінскіх падпольшчыкаў унёс першы сакратар ЦК КПБ Пётр Машэраў. У выніку да 20-годдзя Вялікай Перамогі першыя пяць мінскіх падпольшчыкаў, сярод якіх і рэдактар першага нумара нелегальнай газеты «Звязда» Уладзімір Амелянюк, пасмяротна былі ўдасцены найвышэйшага звання — Героя Савецкага Саюза. У гонар мінскіх падпольшчыкаў сталі называць вуліцы, ім прысвячалі кнігі і фільмы. Канчаткова і бясспрэчна ролю Мінскага падполля ў супраціўленні ворагу прызналі праз 30 гадоў пасля вызвалення беларускай сталіцы — 26 чэрвеня 1974 года быў падпісаны Указ Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР аб прысваенні Мінску ганаровага звання «Горад-герой» з уручэннем ордэна Леніна і медаля «Залатая Зорка».

У гонар гэтай памятнай падзеі, увогуле падзвігу мінчан у гады Вялікай Айчыннай вайны 8 мая 1985 года ў беларускай сталіцы быў адкрыты абеліск «Мінск — горад-герой». Сімвалічна, што побач з ім у красавіку 2010 года пачалося ўзвядзенне новага будынка

Беларускага дзяржаўнага музея гісторыі Вялікай Айчыннай вайны.

Напярэдадні найгалоўнейшага свята краіны — Дня Незалежнасці — карэспандэнты «Звязды» сустрэліся з вядомым **архітэктарам і скульптарам, заслужаным дзеячам мастацтваў Беларусі Валянцінам ЗАНКОВІЧАМ**, які ў складзе творчай каманды працаваў над узвядзеннем абеліска «Мінск — горад-герой». Лаўрэат Ленінскай прэміі, прэміі Ленінскага камсамола раскажаў не толькі пра тое, як ствараўся мемарыял. Згадаў ён і гісторыю ўзнікнення такіх сімвалаў нашай краіны, як мемарыяльныя комплексы «Хатынь» і «Брэсцкая крэпасць — герой», над якімі працаваў у суаўтарстве з не менш вядомымі майстрамі. Падзяліўся суразмоўца і старонкамі свайго пазатворчага жыцця, за якімі — станаўленне таленавітай асобы.

— **Валянцін Паўлавіч, калі і ў якой сям'і з'явіўся на свет аўтар вядомых у Беларусі і па-за яе межамі помнікаў Вялікай Айчыннай вайны (і не толькі)?**

— Я ў мамы пытаўся: «Скажы, дзе ты мяне нарадзіла?» Яна адказвала, што

ў першай клінічнай бальніцы горада Мінска. А мы ў той час жылі ў Прылуках (недалёка ад сталіцы. — «Зв.»). І мама, і бацька былі настаў-

нікамі. Дагэтуль яны жылі ў Заходняй Беларусі. Прапаганда была пастаўлена грунтоўна, таму бацькі перайшлі граніцу і апынуліся ва Усходняй. Іх прынялі і далі школу ў Прылуках. Сям'я ў нас была невялікая: бацька, маці, старэйшы брат, сястра і я. Бацьку майго ў 1937 годзе (мне было 8 месяцаў) арыштавалі як чалавека, які перайшоў граніцу, — абвінавачалі ў шпіянажы. У свой час пытаўся ў Савіцкага (Міхаіл Андрэевіч, народны мастак БССР, Герой Бела-

русі. — «Зв.»), як ён думае, куды трапіў мой бацька. Ён лічыў, што пахавалі яго ў Курапатах. Туды ўвесь час і насіў кветкі.

— **3 Міхаілам Савіцкім вас звязвала сяброўства?**

— Так, мы з ім сябравалі. Часта заседжваліся то ў яго майстэрні, то ў маёй. Ён нават сваёй сям'і сказаў: «Калі я сыду, наконт увекавечання звяртайцеся да Валькі Занковіча». Аднак атрымалася зрабіць толькі мемарыяльную шыльду на доме, у якім ён жыў. Затым жонка і сын Савіцкага папрасілі, каб я і надмагілле зрабіў. Вядома, пагадзіўся. Ад гэтага проста нельга было адмовіцца. Зрабіў макет і паказаў сям'і. Аказалася, што дакладна такі ж макет Міхаіл Андрэевіч спраектаваў для надмагілля сваіх

Жылі недалёка ад вакзала. Калі ўсё пачалося, дзядзька Саша сказаў жанчынам сям'і звальваць усё самае неабходнае ў поспілку і з'язджаць адсюль. Сам пайшоў на вакзал, каб даведацца, калі цягнік на ўсход ідзе. Прыходзіць (а ў гэты час жанчыны ўсё сабралі) і кажа, каб развязвалі клункі: немцы ўжо разбамбілі чыгуначныя шляхі. Прышлося сустрэцца вайну ў Вілейцы. Памятаю немцаў на матацыклах з каляскамі (на кожным — кулямёт), на грузавіках, крытых брызентам. Жылі мы ў падвале, бо ўвесь час былі бамбёжкі — у агародзе пяць бомбаў упала...

— **Калі вы ўпершыню зразумелі, што хочаце звязаць сваё жыццё з мастацтвам?**

— Побач у дзяцінстве жыў Віцька Цішуцін, мы з ім сябравалі. Абодва захапляліся маляваннем. Змалёўвалі ўсялякія карцінкі. Калі вучыўся ў школе, на маіх плячах была сценгазета. Калі падышоў час паступаць у вышэйшую навучальную ўстанову, выбраў для сябе Беларускі політэхнічны інстытут імя Сталіна. Туды трэба было здаваць экзамены па малюнку, геаметрыі і чарчэнні. Гэтымі дысцыплінамі я добра валодаў у школе. І калі паступіў у політэхнічны інстытут і шэсць гадоў там займаўся, высветлілася, што адным з асноўных прадметаў на працягу шасці гадоў быў малюнак. Вучыўся я на архітэктара.

— **А калі захапіліся скульптурай?**

— Мне давялося вучыцца з Алегам Стаховічам. Мы з ім пасябравалі і сышліся на тым, што і яго, і мяне прыцягвала не толькі архітэктура, але і скульптура. Мы з ім пачалі прасочваць конкурсы, якіх у той час было аб'яўлена нямерана. Прычым паступала на конкурс не

бацькоў. Паехаў на радзіму Савіцкага — у вёску Звянячы Талачынскага раёна — і паглядзеў: праўда, дакладна такое ж надмагілле атрымалася. На жаль, так выйшла, што над увекавечаннем памяці мастака на месцы яго пахавання працавалі іншыя людзі...

— **Калі пачалася Вялікая Айчынная вайна, вам было чатыры гады. Ці памятаеце тыя падзеі?**

— Вайну памятаю. У гэты час мы жылі ў Вілейцы. Там была ўся мая радня.